

Rutes literàries

Albert Aragonés, Tomàs Camacho Molina i Vicent Sanz

Des de fa uns anys, hi ha hagut un interès creixent per les rutes literàries. Aquest interès respon a la voluntat de difondre o reivindicar l'obra d'un escriptor rellevant i se sol explotar com a eina per promoure el turisme anomenat cultural. El públic al qual van dirigitades les rutes solen ser estudiants, diferents col·lectius culturals i sobretot la cada cop més nombrosa població excursionista i turista. Així doncs, als interessos culturals i educatius cal afegir els interessos turístics i per tant econòmics.

Les primeres antologies temàtiques de textos literaris que tenien com a fil conductor un espai, una ciutat o un territori van aparèixer amb la popularització d'Internet, i la més veterana és l'antologia virtual *Un viatge literari per les comarques de Catalunya* d'Elena Vicioso (1997), que abasta la totalitat de les comarques de Catalunya.¹

Del mateix any és també la primera antologia en forma de llibre imprès feta des de casa: *Vores de riu* (Barcelona: Columna-Tresmall, 1997), a cura d'Albert Roig i Jep Colomé, una obra centrada en la visió de l'Ebre d'escriptors tant ebrencs (Artur Bladé i Desumvila, Zoraida Burgos, Andreu Carranza, Joan Cid i Mulet, Josep Igual, Sebastià Juan Arbó, Jesús Massip, Jesús Moncada, Hèctor B. Moret, Manuel Pérez Bonfill, Ricard Pinyol, Albert Roig, Josep Ramon Roig, Emili Rosales, Lluís M. Santos, Andreu Subirats i Gerard Vergés) com forans (Carlos Barral, Xavier Guillaumon, Xavier Lloveras, Joan Perucho, Josep Pla i Baltasar Porcel).

Ha hagut de passar més d'una dècada perquè aparegués una antologia semblant. Ens referim al llibre de Llorenç Soldevila Balart, *Comarques tarragonines i Terres de l'Ebre* (Barcelona: Pòrtic, 2010. Col. Geografia literària; 3),² fruit del projecte "Geografia

¹ Ordenats per comarques, Vicioso (1997) recull textos dels autors següents: MONTSIÀ: Josep M. Espinàs, Miquel Arimany, Arbó, Despuig, Joaquim Casas, Pla i cançons populars. BAIX EBRE: Josep M. Espinàs, Pere Coromines, Arbó, Despuig, Joaquim Casas, Josep Pla, Amades, Bernat Desclot, Ramon O'Callaghan i cançons populars. RIBERA D'EBRE: Josep M. Espinàs, Pere Coromines, Joan Perucho, Antoni Rovira i Virgili, Despuig, Joan Santamaria, Jesús Moncada, Artur Bladé, Pau Vila, Pla i una cançó popular. TERRA ALTA: Joaquim Casas, Emili Morera, Josep M. Espinàs, Josep Palau i Fabre, Josep Pla, Joan Perucho.

² Ordenats per comarques, Soldevila (2010) recull textos dels autors i autores següents: MONTSIÀ: Trinitari Fabregat, Sebastià Juan Arbó, Artur Bladé, Tomàs Roig, Emili Rosales, Carlos Barral, Zoraida Burgos. BAIX EBRE: Carlos Barral, Ramon Gomis, Pere Coromines, Albert Roig, Eugeni Perea, Trinitari Fabregat, Josep Pla, Gerard Vergés, Cristòfol Despuig, Francesc Vicent Garcia, Zoraida Burgos, Joan Maria Pujals, Joan B. Manyà, Jesús Massip, Tomàs Bellpuig. RIBERA D'EBRE: Andreu Carranza, Carmel Biarnès, Xavier Garcia, Artur Bladé, Albert Guiu, Laura Mur, Pere Coromines, Francesc Parcerisas, Joan Perucho. TERRA ALTA: David Martí, Josep Gual, Joan Amades, Carme Meix, Josep Maria Espinàs, Joan Perucho, Andreu Carranza, Gerard Vergés, Narcís

Literària dels Països Catalans”, iniciat per Soldevila (2005) i plasmat en el portal *Endrets*, on trobem una gran varietat de textos i d'autors (tant locals com forasters).³

En una línia semblant, l'any 2005 es va crear Espais Escrits. Xarxa del Patrimoni Literari Català, una associació privada sense ànim de lucre, constituïda amb el suport de la Institució de les Lletres Catalanes i que ha creat el portal Mapa literari català 2.0, sobre la base cartogràfica del món de Google Maps i Google Earth, que permet fer una lectura hipertextual dels nostres autors amb informacions de format divers (contingut multimèdia, amb fotografies, vídeos, locucions dels textos i traduccions).

En aquest portal, com detallarem a continuació, a més de textos d'altres autors geolocalitzats en aquestes comarques hi podem trobar rutes literàries de cinc escriptors que en són fills: Jesús Moncada, Cristòfol Despuig, Artur Bladé i Desumvila, Sebastià Juan Arbó i Carles Salvador. L'any 2014 s'ha presentat una aplicació informàtica per a dispositius mòbils que permet consultar les rutes literàries dels escriptors associats a Espais Escrits.

En aquest article presentem les fitxes de deu rutes literàries creades al voltant de set escriptors: **Jesús Moncada** (Mequinensa, Baix Cinca), **Desideri Lombarte** (Pena-roja de Tastavins, Matarranya), **Artur Bladé i Desumvila** (Benissanet, Ribera d'Ebre), **Cristòfol Despuig** (Tortosa, Baix Ebre), **Joan Cid i Mulet** (Jesús i Tortosa, Baix Ebre), **Sebastià Juan Arbó** (Amposta i Sant Carles de la Ràpita, Monstia), **Trinitari Fabregat** (Alcanar, Montsià) i **Carles Salvador** (Benassal, Alt Maestrat),⁴ a les quals hem afegit les de dos llibres: *La Font de la Salut*, de Vicent Sanz Arnau, i *La maledicció del Groc*, d'Armando Vericat.

Comadira, Joan B. Manyà, Joan Povill, Anton Monner, Xavier Garcia, Salvador Carbó, Eugeni Perea, Josep Palau i Fabre, Joan Maria Pujals.

³ Ordenats per comarques *Endrets* recull textos dels autors i autores següents: MONTSIÀ: Trinitari Fabregat. BAIX EBRE: Carles Barral, Ramon Gomis, Albert Roig, Eugeni Perea, Trinitari Fabregat, Pere Coromines, Josep Pla, Gerard Vergés, Cristòfol Despuig, Francesc Vicent Garcia, Zoraida Burgos, Joan Maria Pujals, Joan Baptista Manyà, Jesús Massip, Joan Moreira, Tomàs Bellpuig, Artur Bladé. RIBERA D'EBRE: Andreu Carranza, Carmel Biarnès, Xavier Garcia, Artur Bladé, Albert Guiu, Francesc Parcerisas, Joan Perucho, Salvador Estrem, Joan Maria Pujals, Esteban Martín. TERRA ALTA: David Martí, Josep Gual, Joan Amades, Carme Meix, Josep Maria Espinàs, Joan Perucho, Andreu Carranza, Gerard Vergés, Narcís Comadira, Joan Baptista Manyà, Anton Monner, Salvador Carbó, Eugeni Perea, Josep Palau i Fabre, Joan Maria Pujals, Joan Povill. MATARRANYA: Teresa Jassà, Desideri Lombarte, Lluís Rajadell. PORTS: Vicent Andrés Estellés. BAIX MAESTRAT: Jaume Cabré. ALT MAESTRAT: Jaume Bru, Carles Salvador. BAIX CINCA (Mequinensa): Jesús Moncada.

⁴ Aquest article és una ampliació de l'article «7 rutes literàries», *Recapte*, 32 (octubre 2014), p. 10-13.

MEQUINENSA

Espai per al record Jesús Moncada

Jesús Moncada i Estruga

(Mequinensa, Baix Cinca, 1941 - Barcelona, 2005)

Ajuntament de Mequinensa

Descripció:

La ruta literària transcorre pels espais del desaparegut Poble Vell de Mequinensa, que Jesús Moncada va immortalitzar a la seua novel·la *Camí de sirga*.

Distància i accessibilitat:

Tot el recorregut té una distància de 2 km. A part quedarien les vistes des del castell. Es pot fer caminant, amb bicicleta o amb cotxe. Gairebé tot el recorregut és accessible amb cadira de rodes.

Temps aproximat:

1 hora (a peu, bicicleta, cotxe).

Punt d'inici:

Espai Jesús Moncada del museu d'història de Mequinensa.

Itinerari:

17 punts d'interès: riu, Poble Vell, fàbrica de regalèssia, calafats, pas de barca, mines, llauts, festes, comerç, competicions, plaça d'armes, riada, carrer Amargura, cafès, destrucció, poble nou i espai per al record. (Els dos darrers punts són vistes panoràmiques des del castell de Mequinensa.)

Plànol:

<<http://www.mapaliterari.cat/ca/mapa/autor/74/jesus-moncada>>

Més informació:

Museo de Historia de Mequinensa.

Web:

Viladegut, Miquel (coord.), *Jesús Moncada. Espais literaris*.

<<http://www.jesusmoncada.cat/>>

Publicacions:

· *Espai per al record Jesús Moncada*. Mapa literari català 2.0

<<http://www.mapaliterari.cat/ca/api/guia/69/jesus-moncada/espai-per-al-record-jesus-moncada>>

· Chavarria i Panisello, Joan; Dolç i Cartanyà, Jordi; Pont i Fandos, Màrius. *La Mequinensa de Jesús Moncada (Històries de la mà esquerra, El Cafè de la Granota i Calaveres atònites)*. Seminari "El gust per la lectura" 2000-2001. Generalitat de Catalunya, Direcció General d'Ordenació Educativa, Servei d'Ensenyament del Català. 112 pp. [En línia:]

<http://www.xtec.cat/alfresco/d/d/workspace/SpacesStore/50650df8-58ba-4fc1-9348-8b508b5cb7cd/Moncada_2000.pdf>.

FRAGA-TORRENT DEL CINCA-MEQUINENSA

Ruta literària de Jesús Moncada

Jesús Moncada

(Mequinensa, Baix Cinca, 1941 - Barcelona, 2005)

IES Bajo Cinca (Fraga, Baix Cinca)

Autores de la ruta:

Lolín Guiral i Mariví Basallo

Descripció:

Aquesta ruta forma part del projecte “Viure la literatura a través de les TIC”, en el marc del Programa ARCE del Ministeri d'Educació, que ha estat dut a terme al llarg dels cursos 2011-12 i 2012-13.

Distància i accessibilitat:

El recorregut es fa amb autobús i a peu.

Temps aproximat:

Tot el dia.

Punt d'inici:

C. del Río Cinca, IES Bajo Cinca (22520 Fraga, Osca)

Itinerari:

Partint de l'Institut a Fraga i passant per Torrent de Cinca, arribem a Mequinensa, tal com s'indica al mapa, sense moure'ns de la comarca del Baix Cinca. En el trajecte cal destacar, entre Torrent i Mequinensa, l'entorn natural protegit de l'Aiguabarreig, lloc de parada d'aus migratòries, en la confluència dels rius Cinca, Segre i Ebre i que és compartit amb els pobles veïns del costat català. Un cop a Mequinensa, en la nostra ruta literària farem un recorregut pel poble vell llegint fragments de l'obra de Jesús Moncada, amb les parades que s'indiquen en el plànol.

Plànol:

<https://maps.google.com/maps/ms?msid=209833970657751691335.0004d5716670f7ddf5ca0&msa=0&ll=41.448903,0.32341&spn=0.390635,0.533524>

Web:

Viure la literatura amb les TIC.

<https://sites.google.com/site/viurelaliteraturatic/ins-joan-oliver>

Publicacions:

· *Quadern de la Ruta Jesús Moncada.*

https://docs.google.com/file/d/0By_Q61B_xh_4YldFbEdDUkxEeG8/edit?usp=sharing

PENA-ROJA DE TASTAVINS

Ruta literària de Desideri Lombarte

Desideri Lombarte

(Pena-roja de Tastavins, Matarranya, 1937 - Barcelona 1989)

IES Bajo Cinca (Fraga)

Autores de la ruta:

Lolín Guiral i Mariví Basallo.

Descripció:

Aquesta ruta forma part del projecte “Viure la literatura a través de les TIC”, en el marc del Programa ARCE del Ministeri d'Educació, que ha estat dut a terme al llarg dels cursos 2011-12 i 2012-13.

Distància:

125,21 km. El recorregut es fa amb autobús i a peu.

Temps aproximat:

Tot el dia.

Punt d'inici:

C. del Río Cinca, IES Bajo Cinca (22520 Fraga, Osca)

Itinerari:

Partint de l'Institut de Fraga, fem un viatge fins a Pena-roja de Tastavins, el poble de Desideri Lombarte, a la comarca del Matarranya. El recorregut del viatge és el següent: 1. Fraga; 2. Mequinensa; 3. Casp; 4. Alcanyís; 5. Mont-roig; 6. Pena-roja, el poble de Desideri Lombarte; 7. Vall de Roures. Un cop al Matarranya, la ruta literària de Desideri Lombarte consisteix a fer el recorregut que s'indica al plànol de Pena-roja llegint fragments de l'obra de l'autor als escenaris que la van inspirar.

Plànol:

<https://maps.google.es/maps/ms?msid=209833970657751691335.0004cd35b7f7c8a54bde&msa=0&ll=41.174519,0.107117&spn=1.5691,2.134094>

Web:

Viure la literatura amb les TIC.

<https://sites.google.com/site/viurelaliteraturatic/ies-bajo-cinca>

Publicacions:

· *Quadern de la Ruta Desideri Lombarte.*

https://docs.google.com/file/d/0By_Q61B_xh_4Y1o1SWY4YU5OV0E/edit?usp=sharing

BENISSANET

Ruta literària Artur Bladé

«**Benissanet, paisatge literari**»

Artur Bladé i Desumvila

(Benissanet, Ribera d'Ebre, 1907 – Barcelona, 1995)

Centre Cultural Artur Bladé i Desumvila (Benissanet).

Descripció:

La ruta literària recorre els espais més representatius de Benissanet, la vila natal de l'escriptor Artur Bladé, a través dels textos de les seues obres. L'activitat compta amb la projecció d'un audiovisual documental, la visita a l'exposició fixa i una passejada per la vida, la història i el paisatge de Benissanet.

Distància:

2 km. Es recomana fer-la a peu perquè transcorre íntegrament pel nucli de la població.

Temps aproximat:

1 hora i 30 minuts: 12 punts d'interès (a peu).

Punt d'inici:

Centre Cultural Artur Bladé (C. d'Antoni Gaudí, 1. Benissanet)

Itinerari:

El recorregut inclou diferents punts, senyalitzats amb plaques de ceràmica, com ara el Centre Cultural Artur Bladé, la Renaixença, la Font Gran, el Portal, el carrer de Bonaire, els carrers de Dins, la plaça de la Verdura, l'Omplidor, el Riu, les Riuades, el Raval dels Canterers i la Casa Artur Bladé.

Plànol:

[http://www.mapaliterari.cat/ca/mapa/autor/8/artur-blade->](http://www.mapaliterari.cat/ca/mapa/autor/8/artur-blade-)

Més informació:

Centre Cultural Artur Bladé i Desumvila.

Exposició virtual:

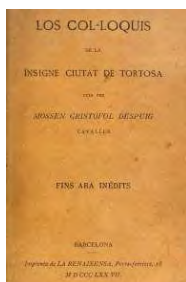
Artur Bladé i Desumvila: escriptor de l'Ebre català, cronista de l'exili.

<http://arturblade.gencat.cat/10.html>>

Publicacions:

· *Benissanet, paisatge literari*. Mapa literari català 2.0

<http://www.mapaliterari.cat/ca/api/guia/12/artur-blade-/benissanet-paisatge-literari>>

TORTOSA

Ruta Literària de Cristòfol Despuig

Cristòfol Despuig i Pinyol

(Tortosa, Baix Ebre, 1510-1574?)

Biblioteca Marcellí Domingo (Tortosa)

Autor de la ruta:

Miquel Àngel Arasa

Descripció:

La ruta transcorre per tretze punts concrets de la ciutat que estan relacionats amb l'obra *Los colloquis de la insigne ciutat de Tortosa* i amb la figura del seu autor. Són tretze escenaris que permeten mostrar la Tortosa del segle XVI i situar aquesta obra clau del Renaixement català en el seu context històric, polític, artístic i econòmic.

Distància i accessibilitat:

El recorregut és curt (no arriba als dos quilòmetres), però no és gaire apte per a persones amb problemes de mobilitat reduïda. Cal fer-lo a peu.

Temps aproximat:

13 punts d'interès: 2-4 hores (a peu).

Punt d'inici:

Biblioteca Marcellí Domingo de Tortosa

Itinerari:

1. Palau Despuig; 2. Carrer de la Rosa; 3. Palau Oliver de Boteller; 4. Cruïlla carrers Dr. Ferran/Felip Pedrell: el pont de barques, els hostals, el palau Episcopal (façana del riu), el palau de la Generalitat (o de la Duana)... 5. Palau Episcopal; 6. La Catedral; 7. La plaça de l'absis; 8. Passeig de les fortificacions; 9. Costa de la Suda; 10. Torre de Túbal; 11. Els Reials Collegis; 12. Plaça de la Cinta; 13. El Portal del Romeu. Tornada al punt d'inici.

Plànol:

<<http://www.mapaliterari.cat/ca/mapa/ruta/71/cristofol-despuig/cristofol-despuig-colloquis-de-la-insigne-ciutat-de-tortosa?direct=true>>

Web:

Miquel Àngel Arasa. *Fragments anotats de Los colloquis de la insigne ciutat de Tortosa de Cristòfor Despuig*. <<http://biblioteca.tortosa.cat/cristofordespuig/>>

Publicacions:

Ruta literària Cristòfol Despuig. Mapa literari català 2.0

<<http://www.mapaliterari.cat/ca/api/guia/71/cristofol-despuig/cristofol-despuig-colloquis-de-la-insigne-ciutat-de-tortosa>>

TORTOSA
Una passejada per Tortosa
Cristòfol Despuig i Pinyol
(Tortosa, 1510-1574?)
Institut de l'Ebre (Tortosa)

Autor de la ruta:

Albert Aragonés Salvat

Descripció:

Els objectius de la sortida són conèixer la ciutat de Tortosa i el seu patrimoni monumental medieval i renaixentista; llegir alguns fragments de *Los colloquis* de Despuig; i aprendre a fer servir editors de text, diapositives o vídeo.

Distància:

2 km aprox.

Temps aproximat:

2 hores (a peu).

Punt d'inici:

Institut de l'Ebre (Av. Colom, 34-42, Tortosa).

Itinerari:

Els principals llocs visitats són el Palau Despuig, al carrer de la Rosa; el portal del Romeu; els Reials Col·legis i l'Arxiu Històric Comarcal de les Terres de l'Ebre (AHCTE); el castell de la Suda i diversos carrers i portals de Tortosa.

Web:

«Una passejada per Tortosa». *Los colloquis de Despuig Wiki*.

<http://ca.despuig.wikia.com/wiki/Una_passejada_per_Tortosa>

Publicacions:

· Una passejada per Tortosa. Guia didàctica.

<<https://docs.google.com/a/xtec.cat/file/d/0B1ZVj11Dx2wIMzU2N2VmY2EtNDQ0MC00NjVmLWJmYWUtYTZiNzZmNzAxZmMx/edit?hl=ca>>

· «Una passejada per Tortosa». *Parlem. La revista de l'Institut de l'Ebre de Tortosa*, 5 (març 2010), p. 28-29.

<<https://docs.google.com/a/xtec.cat/file/d/0B1ZVj11Dx2wIM2RiODY0OWUtNjc3Zi00MmNhLWE3NmItZmExNTYxMjc2NWU3/edit?hl=ca>>

JESÚS I TORTOSA

Ruta literària Cid i Mulet

Joan Cid i Mulet

(Jesús, 1907- Ciutat de Mèxic, 1982)

Fira literària Joan Cid i Mulet (EMD de Jesús)

Autors de la ruta:

Emigdi Subirats i Cinta Arasa

Descripció:

La ruta recorre els escenaris de la vida de l'escriptor Joan Cid i Mulet a Jesús i Tortosa.

Distància i accessibilitat:

És necessari vehicle per traslladar-se de Jesús a Tortosa i pujar a l'ermita de Montserrat. La resta es pot fer a peu.

Temps aproximat:

14 punts d'interès: 3 hores.

Punt d'inici:

Pèrgola de la Immaculada de Jesús (Pl. de la Immaculada, s/n).

Itinerari: La ruta consta de catorze punts d'interès: 1. Punt de trobada: Seu de l'EMD, Carretera de Jesús-Roquetes S/N (Jesús); 2. Casa de naixement de Joan Cid i Mulet (Carrer de la Fortuna, 7. Jesús); 3. Societat de Socors Mutus Sant Josep; 4. Camp de Futbol del Futbol Club Catalònia; 5. Cementiri; 6. Antic Ajuntament de Tortosa; 7. Delegació de Cultura de la Generalitat de Catalunya a Tortosa durant la Guerra Civil; 8. Catedral de Tortosa; 9. Cinema Doré; 10. Viatges al país, ermita de Montserrat (on visqué l'exili interior mossèn Manyà); 11. Centre Catalanista Republicà de Tortosa; 12. Seu de l'Ateneu de Tortosa; 13. Seu del diari El Poble; 14. Seu de Vida Tortosina; 15. Altres veus de la Tortosa republicana.

Web:

Emigdi Subirats i Sebastià, "Ruta literària Joan Cid i Mulet". Lletres ebrenques (30 d'abril de 2012). <<http://blocs.mesvilaweb.cat/emigdi/?p=220751>>.

Publicacions:

· Emigdi Subirats i Cinta Arasa. *Joan Cid i Mulet. Ruta literària. Els escenaris d'una vida i d'una literatura abans de la gran desfeta.* [Jesús]: abril 2013. <http://www.beaba.info/descarregues/Ruta_Joan_Cid_i_Mulet2.pdf>.

SANT CARLES DE LA RÀPITA

Ruta literària Sebastia Juan Arbó

Sebastia Juan Arbó

(Sant Carles de la Ràpita, Montsià, 1902 - Barcelona, 1984)

Ajuntament de Sant Carles de la Ràpita

Autor de la ruta:

Pep Carcellé Freixas.

Descripció:

Passeig literari per la zona marinera del poble de la Ràpita que recrea Juan Arbó en la seua novel·la *La masia*.

Distància:

2 km aproximadament.

Temps aproximat:

90 minuts.

Punt d'inici:

Espai Arbó (Museu de la Mar de l'Ebre)

Itinerari:

L'itinerari comença al Museu de la Mar de l'Ebre, espai popularment conegut com les Casotes. Recorregut: 1. Canal de la Paca; 2. Carrer de Sant Roc; 3. Carrer de Sant Francesc; 4. El Cafè d'Àngel; 5. Mollet; 6. Pou de les Figueretes; 7. Moll (Punta vella); 8. Platja de Pipi (Parc de Garbí); 9. Punta de la Banya i Salines; 10. Raval; 11. Església Nova; 12. Les torres dels moros; 13. Camp de la "patada"; 14. Cementiri; 15. Torreta; 16. Carrer de Sant Antoni; 17. Alamedes (l'Albereda); 18. Places.

Més informació:

Ajuntament de Sant Carles de la Ràpita.

Publicacions:

· Pep Carcellé. *Ruta literària Sebastia Juan Arbó*. [Sant Carles de la Ràpita]: Ajuntament de Sant Carles de la Ràpita, Regidoria de Cultura, 2014.

AMPOSTA

Ruta literària Sebastia Juan Arbó. “L’home, la ribera, la paraula...”

Sebastia Juan Arbó

(Sant Carles de la Ràpita, Montsià, 1902 - Barcelona, 1984)

Biblioteca Comarcal Sebastia Juan Arbó (Amposta)

Descripció:

Aquesta ruta literària segueix els espais d’Amposta on va passar la infantesa i la joventut Sebastia Juan Arbó. Aquesta ciutat és la porta de la ribera dreta de l’Ebre (altrement coneguda com el Delta de l’Ebre), que va ser la gran inspiració de la major part de la seua obra.

Distància i accessibilitat:

La ruta urbana té una llargada aproximada d’1,5 km i és completament accessible a peu. La prolongació per la ribera s’ha de fer amb vehicle i té moltes possibilitats i distàncies variables.

Temps aproximat:

La ruta urbana es pot fer en uns 60 minuts. La prolongació per la ribera dependrà del recorregut.

Punt d’inici:

La ruta comença al carrer del Grau, a la casa on es va establir la família del petit Sebastia quan van arribar a Amposta.

Itinerari:

El recorregut passa pels diferents espais de la ciutat que van tenir especial significat a la vida de l’autor i que surten reflectits a la seua obra. La casa familiar, la casa Carvallo, el castell, el pont penjat, el canal, la plaça de santa Susanna, el riu, el pont de pedra... La senyalització mitjançant plaques està pendent de concretar. Ja fora del nucli urbà, els interessats poden fer una excursió per la ribera (delta) amb cotxe per veure in situ els camins, camps, canals, sèquies, barraques, basses, ullals, fauna i flora que conformen el paisatge descrit en l’obra de l’autor.

Plànol:

<http://www.mapaliterari.cat/ca/mapa/autor/73/sebastia-juan-arbo>>

Web:

Sebastia Juan Arbó. Biblioteca Comarcal Sebastia Juan Arbó.

<http://www.amposta.cat/bibliotecasjarbo/sebastiajuanarbo.htm>>

SERRA DEL MONTSIÀ

Itinerari Literari “Trinitari Fabregat”

Trinitari Fabregat i Chimeno

(Alcanar, Montsià, 1912 - París, 1994)

Autor de la ruta:

Tomàs Camacho Molina i Joan Bta. Beltran Reverter.

Descripció:

Ruta literària basada en el capítol XXXIX de la novel·la *Jardins ignorats* de Trinitari Fabregat. Recorre una part de la serra del Montsià fins a la Torreta (765 m), el cim més alt de la serra, des d'on es pot gaudir d'una magnífica vista dels “jardins ignorats”.

Punt d'inici:

La ruta s'inicia al racó del Llop, precisament a la finca de garrofers que anys enrere havia estat propietat de la família Fabregat.

Itinerari:

La ruta s'inicia al **racó del Llop**. Des d'ací, tenint a la nostra dreta l'imponent cingle del **Pic Blanc**, emprendrem la pujada tot passant per la **bassa de l'Argiler** i l'abeurador de la **font del Recreo** fins a arribar a la **font del Fumat**. La font del Fumat, paratge encantador i acollidor envoltat de matisses, juncs, margallons i menudes atzavares, és parada obligada per a l'avesat excursionista. La caminada segueix fins al **replà de l'Ereta**, des d'on, reculant un tros, trespassem de manera decidida per l'aixaragall de la **Cova Bonica**. La cova ens espera delerosa de mostrar-nos el seu interior (no tan bonic). Havent passat el cingle de la cova, només cal un darrer esforç per aplegar al cim de la serra del Montsià, **la Torreta** (765 m). És el moment, si la meteorologia ens ho permet, de xalar, gaudir de la magnífica talaia montsianenca amb els “jardins ignorats” als nostres peus i fer un mosset per dinar. La **font del Teix**, la més alta de la serra, la trobem en una ombria de la seua cara nord, a pocs metres de la Torreta. És el punt final de l'excursió i de la ruta literària.

Publicacions:

- Tomàs Camacho. «Itinerari literari “Trinitari Fabregat”» (en col·laboració), dins Trinitari Fabregat. *Jardins ignorats (Novella)*. Alcanar: Ajuntament d'Alcanar, 1998, p. 1-36.
- Joan B. Beltran Reverter. «Itinerari Trinitari Fabregat», *Els encanteris de la serra de Montsià*. Benicarló: Onada, 2009, p. 27-34.

TRAIGUERA

Ruta literària *La Font de la Salut*

La Font de la Salut (2011), de Vicent Sanz

Autor de la ruta:

Vicent Sanz Arnau.

Descripció:

Textos del llibre *La Font de la Salut* (Barcelona: Saldonar, 2011), de Vicent Sanz, per ser llegits en espais del santuari de la Mare de Déu de la Font de la Salut, a Traiguera.

Distància i accessibilitat:

A 3,5 km del centre de Traiguera amb cotxe; 2,7 km a peu.

Temps aproximat:

2 hores.

Punt d'inici:

Prigó del santuari de la Mare de Déu de la Font de la Salut. Traiguera

Itinerari:

L'itinerari consta de dues parts. La part «Fora» correspon a espais exteriors que es poden recórrer lliurement, excepte el claustre de la Casa dels Capellans, obert en horari del restaurant. La part «Dins» correspon a espais interiors del santuari, accessible en horari de visita amb entrada o concertada.

Guiatge:

La visita als espais exteriors és lliure. La visita de l'interior del santuari és fa amb guia (Traiguera Tourist Info): dissabtes, diumenges i festius, 11-13.30 i 16.30-19 h.

Tarifes:

Accés i visita guiada a l'interior: Individual: 2 €; Grups, jubilats i estudiants: 1,50 €

Publicacions:

Vicent Sanz. *Ruta literària La Font de la Salut*.

<<https://vicentsanz.files.wordpress.com/2015/01/ruta-literc3a0ria-la-font-de-la-salut-vicent-sanz1.pdf>>.

Mayans, Pere. «*La Font de la Salut*, de Vicent Sanz». Beceroles, 5 (2012), p. 167-168. <<http://www.raco.cat/index.php/Beceroles/article/viewFile/261147/356092>>.

BENASSAL

Ruta literària pels escenaris de *La maledicció del Groc* *La maledicció del Groc* (2013), d'Armando Vericat

Autors de la ruta:

Pilar Vidal Monferrer i Armando Vericat.

Descripció:

La ruta ressegueix diversos escenaris de la novel·la *La maledicció del Groc* (Valls: Cossetània, 2013), d'Armando Vericat, al nucli urbà de Benassal i pel seu entorn: el mas de la Foia, la font d'en Segures i l'ermita de Sant Cristòfol.

Distància i accessibilitat:

7 km en total. Es pot fer a peu o amb cotxe.

Temps aproximat:

4 hores (a peu).

Punt d'inici:

Fonda de Forés (Plaça Balasc d'Alagó, Benassal).

Itinerari:

La ruta comença davant la **Fonda de Forés**, tancada des dels anys setanta però que encara conserva el cartell. Des d'allí caminem cap a la **placeta de l'Ajuntament** i el **carrer Major**. Ens aturem davant de l'oficina de Correus, lloc on hi havia l'**ajuntament vell**, derruït a causa dels bombardejos de la legió Còndor el maig del 1938. A la cantonada següent, baixem pel carrer de Sant Roc i anem a buscar les **tres torres defensives** que queden: la torre de la Presó, al carrer de Culla; i les torres del Planet i Redona, pujant pel carrer del Mur, on trobem les restes de l'**antiga muralla**. Ens desviem cap als **carrerons**, carrers estrets i de traçat irregular, i anem al pati de l'església. Molt prop hi ha la **casa de José Miralles, el Serrador**, un important dirigent carlí de la Primera Guerra Carlina (1833-1840). Caminant recte pugem als **arcs de la Mola**, nucli primitiu del poble. Des de la Mola, marxem cap al **Mas la Foia**. Cal caminar cap a la gasolinera, als afores del poble, i agafar el camí que hi ha darrere d'aquest establiment. A uns dos quilòmetres trobem el mas. Des d'un prat que hi ha davant del mas la Foia i seguint la senda que hi ha al costat, caminem fins a la **font d'en Segures**. Des de la placeta dels Xorros, pugem cap amunt a buscar el camí dels Penons per arribar a l'**ermitori de Sant Cristòfol**. Des d'aquest lloc es poden divisar unes panoràmiques espectaculars.

Guiatge: La ruta no està indicada. Visita lliure.

BENASSAL

Carles Salvador a Benassal

Carles Salvador i Gimeno

(València, 1893 - 1955)

Fundació Carles Salvador (Benassal)

Autor de la ruta:

Pere-Enric Barreda Edo.

Descripció:

Visita dels indrets de la vila de Benassal i dels seus voltants descrits per Carles Salvador, sobretot en forma poètica, sense que manquen els textos en prosa. D'aquesta manera el visitant retroba els indrets i paisatges que va conèixer Salvador amb les seues pròpies paraules i estil.

Distància i accessibilitat:

Aproximadament 1 km. Es recomana fer-la a peu, ja que transcorre gairebé tota pel nucli de la població. Tot i que també es pot fer amb cotxe.

Temps aproximat:

17 punts d'interès: 2 hores (a peu i amb cotxe).

Punt d'inici:

Monument a Carles Salvador situat a la plaça de l'Ajuntament.

Itinerari:

L'itinerari consta de 17 punts que inclouen les cases vinculades amb la família de Salvador, els llocs simbòlics que el poeta evoca en la seua obra i també el monument que li van erigir en commemoració del vintè aniversari dels Cursos per correspondència de Lo Rat Penat: 1. Monument a Carles Salvador; 2. Església de Santa Maria; 3. Carrer dels Cavallers; 4. Torre de la Presó; 5. Barranc i font del poble; 6. Carrer Pla (antics portals); 7. Torre del Planet i Mur; 8. Carrer del Loreto; 9. Calvari; 10. La Mola-Escola de Carles Salvador; 11. Carrer de la Mola-Carrerons; 12. Forn de Dalt; 13. Pati d'en Palanques; 14. Carrer de l'Hostal; 15. Carrer de València; 16. Plaça de Balasc d'Alagó; 17. Jardí dels Plans.

Web:

Itinerari Informatiu Carles Salvador a Benassal.

<<http://www.carlessalvador.net/parades.html>>

Publicacions:

· Pere-Enric Barreda. *Itinerari Informatiu Carles Salvador a Benassal*. Benassal, 2005.

· Montserrat Ferrer i Joan Peraire. *Itinerari Carles Salvador, unitat didàctica*. Benassal, 2010. [En línia:]

<<http://www.carlessalvador.net/docs/ItinerariCS.pdf>>

Bibliografia

Antologies de textos (llibres)

Roig, Albert; Colomé, Jep (ed.) (1997): *Vores de riu*. Barcelona: Columna-Tresmall.

Soldevila Balart, Llorenç (2010): *Comarques tarragonines i Terres de l'Ebre*. Pròleg de Josep Murgades. Barcelona: Pòrtic. Col. Geografia literària; 3.

Antologia de textos (webs)

Vicioso Martínez, Elena (1997): *Un viatge literari per les comarques de Catalunya*. [En línia:] <<http://www.xtec.cat/~evicioso/index.htm>>.

Endrets. Geografia Literària dels Països Catalans. Universitat de Vic. [En línia:] <<http://www.endrets.cat>>.

Mapa literari català 2.0. Espais Escrits. Xarxa del Patrimoni Literari Català. [En línia:] <<http://www.mapaliterari.cat/ca/>>.

Aplicacions informàtiques

MapaLiterari (Google Play). Espais Escrits (09/06/2014). <<https://play.google.com/store/apps/details?id=co.geomati.mapaliterari>>

Mapa Literari Català (iTunes). Espais Escrits (22/06/2014) <<https://itunes.apple.com/us/app/mapa-literari-catala/id882530151?l=es&ls=1&mt=8>>

Directoris de rutes literàries

Camps, Josep; Viladegur, Miquel (2009): «Les rutes literàries com a introducció a la geografia artística dels escriptors», Jornada sobre Literatura i Ensenyament, 18-III-2009, Universitat de Lleida. [En línia:] <http://www.catedramariustorres.udl.cat/activitats/jornades/jorn_5t.pdf>.

Rutes literàries d'Espais Escrits. Espais Escrits. Xarxa del Patrimoni Literari Català. [En línia:] <<http://www.espaisescrits.cat/home.php?op=43&module=rutes>>. Disponible també en format PDF. [En línia:] <<http://www.espaisescrits.cat/downloads/documentacio/cat/Rutes-mail1.pdf>>.

Selecció d'enllaços que proposen diferents rutes literàries per Catalunya. Xarxa Telemàtica Educativa de Catalunya, Generalitat de Catalunya. [En línia:] <http://www9-acc.xtec.cat/web/projectes/projectes_llengua_lectura_rutes>.

Articles

Cid i Català, Josep-Sebastià (2008): «Bases per a una proposta d'educació literària a partir dels espais de l'Ebre», *beCEroLes. Lletres de llengua i literatura*, núm. 3, p. 57-74. [En línia:] <<http://www.raco.cat/index.php/Beceroles/article/view/123546/326964>>.

Cid i Català, Josep-Sebastià (2009): «Literatura i paisatge a les Terres de l'Ebre», dins Fina Anglès (ed.), *Literatura i paisatge*. Tarragona: Associació de Professionals i Estudiosos en Llengua i Literatura Catalanes, p. 29-53. [En línia:] <http://www.domo-a.com/apellc/wp-content/uploads/2013/10/paisatge_web1.pdf>.

Cid i Català, Josep-Sebastià (2012): «Una aproximació a la literatura ebrenca», *Anuari Verdguer*, núm. 20, p. 191-215. [En línia:] <<http://www.raco.cat/index.php/AnuariVerdguer/article/view/270227>>.

Cid i Català, Josep-Sebastià (2013): *Una proposta d'educació literària a partir dels espais de l'Ebre*. Tesi doctoral. Barcelona: Universitat de Barcelona.

Chavarria, Joan; Dolç, Jordi; Pont, Màrius (1994): *El paisatge com a itinerari. Seminari "El gust per la lectura" 1993-1994*. Barcelona: Columna.

Soldevila i Balart, Llorenç (2005): *Geografia literària dels Països Catalans*. Curs 2005-2006. [En línia:] <<http://www.xtec.cat/sgfp/licencies/200405/memories/998m.pdf>>.

Todó, Joan (2005): «Les paraules del riu: el paisatge en la literatura ebrenca», *IX i X premis literaris "Terra de fang"*. Deltebre: Ajuntament de Deltebre, Regidoria de Cultura.